

18. 09. 2020

Večer

Naslov:	Skoraj mrtveca oživljajo v novo življenje	Stran/Termin:	16
Avtor:	Melita Forstnerič Hajnšek	Naklada:	25.010,00
Rubrika/Oddaja:	KULTURA	Površina/Trajanje:	688,77
Gesla:	KIBLA2LAB	Žanr:	POROČILO

EKO 8

Skoraj mrtveca oživljajo v novo življenje

Umetnostna galerija Maribor (UGM)
z Dnevi zaganjanja EKO 8 v nekdanji MTT z razstavo,
omizji in drugimi dogodki okoljska vprašanja
postavlja v odnos do umetnosti

Melita Forstnerič Hajnšek

Sredin uradni začetek Dnevov zaganjanja EKO 8 v prostorih nekdanje Mariborske tekstilne tovarne (MTT) v Melju je med drugim prinesel tudi okroglo mizo z naslovom Zgodovina ekologije in umetnosti v Sloveniji od prvega dokumentarnega filma do participatornih praks. Okrogla miza je sodila v kontekst projekta Umetnost in dobro počutje. Moderator **Jure Kirbiš** je podaril, da okoljska kriza vpliva tudi na duševno zdravje predvsem med mladimi, med katerimi se pojavlja vse več anksioznosti, povezane z okoljsko krizo, in vprašanje o prihodnosti, kakšna ta bo, če sploh bo. To so bila izhodišča za povezavo okoljskih vprašanj z umetnostjo. Ena izmed ambicij 8. edicije trienala je, da premaknejo umetnost onkraj zidov galerije. Zato so si izbrali prizorišče v Melju, v zapuščeni tovarni.

Legendaremu režiserju **Maku Sajku**, čigar dokumentarni film *Strupi* iz leta 1964 je na ogled na prvi predstavitev Dnevov zaganjanja EKO 8, se je na prvi okrogli mizi pridružila dolgoletna direktorica UGM

Meta Gabršek Prosenc, ki je bila pobudnica prvega trienala EKO tedaj še v Salonu Rotovž. Leta 1980 je bila prva edicija te ugledne takrat jugoslovanske prireditve Umetnost in ekologija. Bdela je nad vsemi sedmimi izdajami trienala, do zadnjega, leta 2005. Pri omizju je sodelovala še umetnica **Polonca Lovšin**, ki je predstavila nove tendence v odnosu okoljskih vprašanj v polju umetnosti, v smislu participatornih praks - vključevanja skupnosti in sodelovanja z njimi v povezavi z okoljem.

Ob spremljanju slide šova na platnu s fotografijami iz preteklih edicij trienala je bilo mogoče slediti sijajni tradiciji sodobne, drzne, tematsko preroške umetnosti, bolj ali manj v stiku z ekologijo, ki se je predstavljala v galerijskih prostorih in jo z letošnjim letom, uradno pa s prihodnjim, v UGM obujajo.

Začetek trienala s politično navezo

Meta Gabršek Prosenc je predstavila začetke trienala EKO pred štirimi desetletji. Zakaj je prišlo do ideje ekologije v povezavi z umetnostjo? "Vesela sem, da se je mrlja, ambiciozna ekipa UGM odločila oživiti skoraj mrtveca k življenju, in to povsem drugačnemu, namejenemu današnjemu času. Marsikdo se bo začudil, a Ekologija in umetnost v Mariboru se je porodila s politično navezo. Takratna občinska SZDL je menila, da Ma-

ribor, ki se je razvijal v industrijsko mesto, poleg Borštnikovega srečanja potrebuje še eno relevantno prireditev. Janko Markič je prišel z idejo do mene. Prva Ekologija in umetnost je bila zasnovana na jugoslovanskem nivoju. Namen je bil povezati kolektive, šole, univerzo, ki je pripravila posvetovanje o ekologiji; vse je bilo pobarvano z entuziazmom brez prave osnove. Prvi trienale Ekologija in umetnost je imel predikat jugoslovanski. Bila sem šele nekaj let kustos v Razstavnem salonu Rotovž v Mariboru in obrnila sem se na Zorana Kržišnika, ki mi je svetoval določena imena umetnikov. Hodila sem od ene do druge republike in zbrala strokovnjake od povsod. Vsaka naj bi prispevala po sedem avtorjev in po štiri avtorje pokrajini, rezerviran pa je bil še prostor za tri Mariborčane. Rezultat tega je bila razstava, zanimiva po likovnem sporočilu, manj pa po ekološkem," je začetke predstavila Gabršek Prosenčeva. Največji problem prvega trienala je bil, da ni bilo možnosti in sredstev, da bi pravili prav za to razstavo primerna dela, nanjo je prišlo, kar so izbrali selektorji. Ena najbolj jasnovidnih med njimi je bila dr. Irina Subotić.

Sledilo je sedem edicij trienala, kako so se spreminjale skozi čas? Že pri drugi ediciji so se trudili usmeriti v konkretna razmišljanja - urbanizem, problematiko vode, še vedno pa je ostajal jugoslovanski nivo. Po osamosvojitvi je bil prvi trienale leta 1992 z naslovom Art d'Eco, o možnosti manipulacije v umetnosti. Takrat so bili že gostje iz Avstrije, Italije in Hrvaške. "Pojavil se je problem ambicij posameznega selektorja. V Maribor so prišla top imena tedaj v Evropi, vendar to ni bila ekologija."

Dvig ekološke zavesti v Mariboru?

"Stalno smo balansirali med projekti, ki so bili zanimivi, mednarodno odmevni, o nas so pisali v Kunstforumu, in resničnim ciljem trienala, ki naj govori o ekologiji in umetnosti. Sledil je trienale American Dreams, pa tisti, ki je bil meni najbolj blizu, Natura Mortua, z umetniki iz polovice Evrope. Odprl je filozofsko vprašanje o tem, kako lahko nekaj, kar v naravi umre, oživi, obstane v umetnosti. Gre za zanimiv preobrat. Takrat so bili zraven Francozi, Madžari, Makedonci, Italijani, Avstrijci, sodelovalo je že šest držav, bili smo odmevna mednarodna prireditev. Tudi novi mediji so bili že upoštevani in bil je tudi čas, ko je hiša trienala bila že UGM, tedaj jo je vodil Peter Može. Zadnji trienale je že nastal s kolegico Bredo Kolar Sluga, aktualno direktorico UGM. Vključili smo se v evropski projekt Continental Breakfast, dodala sem naslov Prostori prehoda, ker je šlo za prehod med Vzhodom in Zahodom, med tujstvom in domačijstvom, skratka, zastopani so bili bivanjski problemi."

Ambicija povezovanja z mestom je bila skupna vsem edicijam trienala. Mnogi projekti so zahtevali odprt prostor. Ko se je politična vrhuška odmikala od prireditve, so jo ljudje vedno bolj sprejemali. Z navdušenjem so spremljali performanse, poslušali izpovedi umetnikov, v mestu je zavel uporniški duh, ki se je upiral malomeščanščini in željam skrivati resnico, je sklenila Meta Gabršek Prosenc.

Vse nagrade za Strupe

Mako Sajko je o filmu Strupi povedal, da je nastajal samoiniciativno, brez vsakršne podpore v povojnem

obdobju pospešene industrializacije Jugoslavije. Kljub takrat skoraj popolni odsotnosti javne razprave o onesnaževanju okolja kot posledici tovarniške proizvodnje je med potovanji po Sloveniji začel zaznavati spremembe v naravi in jih beležiti na filmski trak. Kot je dejal, so se mu med drugim Mariborčani takrat pritoževali, da zaradi smoga le redko vidijo Pohorje. Sajko sicer priznava, da Strupov ni posnel zaradi resnične skrbi za okolje, ampak zaradi fascinacije nad idejo, da se s tako brezskrbnostjo v vodovje Slovenije spušča najrazličnejše snovi - okoljska zavest takrat pač še ni bila razvita. Predstavil je ustvarjalne pristope, ki so ga vodili pred pol stoletja.

Sajko je delal s snemalno knjigo, nanj pa je vplival profesor z akademije, ki je tedaj prišel iz Hollywooda, Slavko Vorkapić, ki je prvi zagovarjal tezo, da imajo slika, gibanje in rez svoj ritem z zvokom, medtem ko ima tekst, če je v filmu, drugačen ritem. Če je v dokumentarnem filmu veliko teksta, si gledalci ne zapomnijo niti slike niti teksta. Zato se je odločil za film brez teksta, ki je povedal vse s filmskim jezikom. Komponista je našel v Zagrebu, ki je delal z animiranimi filmi. Izjemno nenavadno narejen film je na festivalu v Beogradu dobil vse nagrade. Tudi na festivalu v Karlovljih Varih je zmagal. V Beogradu so licenco za predvajanje kupili Američani, kar je Sajko zvedel šele 27 let kasneje. Na ameriški ambasadi so mu povedali, da je bil to najbolj gledan film v njihovih okoljevarstvenih kampanjah in je imel blizu 230 milijonov gledalcev.

Razmerje med urbanim in ruralnim

Polonca Lovšin je predstavila nekaj svojih projektov, v katerih se okoljskih tem loteva z vključevanjem skupnosti, na primer urbani vrtovi. Izbrala je tri projekte, ki se dotikajo ekologije, se dogajajo zunaj in temeljijo na vključevanju ljudi. Začela je z Gibanjem za javni govor, ki ga je

na povabilo UGM začela v Mariboru leta 2015. Projekt je bil na Trgu svo- bode, udeležilo se ga je veliko kulturnikov Maribora. Pol leta kasneje so se navezali na proteste kulturni- kov in prostorsko stisko UGM. Tisto leto je dobila povabilo na parado ponosa na Novem trgu v Ljubljani, "Ne učimo se samo vrtnariti, ampak kjer so brali šest ur lezbično poezijo, pritegujemo tudi študente, organizi- ki je izšla pri založbi Škuc. Ustvarili so nekakšno neodvisno platformo, projekt postavi kamorkoli. Pomen- ben potencial tega projekta je pove- zovalni element. Nekaj podobnega so organizirali tudi v Kočevju, ob postavljanju temeljev za japonsko tovarno robotov Yaskawa, pa v Fe- ldbachu, kjer so učili tuje nemšči- no. Zbrali so pesem iz lastnega jezika in jo prebrali v obeh jezikih. Osvoba- ni. Sodelovalo je dvesto dijakov in pet strokovnih šol.

Kritični so bili med drugim tudi do situacije v Ljubljani leta 2008, ko so odstranili 2000 vrtov vrtičkar- jem ob Žalah. Kako se organizirati za skupnostni vrt s čim manj hierar- hičnosti in pravil, so temeljna izhodi- šča takega participatornega pristopa. Kritični so bili med drugim tudi do situacije v Ljubljani leta 2008, ko so odstranili 2000 vrtov vrtičkar- jem ob Žalah. Kako se organizirati za skupnostni vrt s čim manj hierar- hičnosti in pravil, so temeljna izhodi- šča takega participatornega pristopa. Kritični so bili med drugim tudi do situacije v Ljubljani leta 2008, ko so odstranili 2000 vrtov vrtičkar- jem ob Žalah. Kako se organizirati za skupnostni vrt s čim manj hierar- hičnosti in pravil, so temeljna izhodi- šča takega participatornega pristopa.

Breda Kolar Sluga, direktorica UGM, je dejala, da je ključno pri novem trienalu, da naslavlja prostor in stroke v celoti - od sociologije, urbanizma, dediščine do umetnosti. Sklepno vprašanje omizja je bilo, ali je trienale dvigoval ekološko zavest v javnosti, v Mariboru. "Žal ne," je menila Gabršek Prosenčeva, ne zanika pa mnogih mikro posegov, ki imajo pomemben vpliv. Jure Kirbiš je vendarle optimist in meni, da je trienale pripomogel k novim praksam in prijemom v umetnosti, ki skušajo vplivati na zavest o okolju, o varovanju.

Bolj ko se je politična vrhuška odmikala od trienala, bolj so ga ljudje sprejemali

V razpravi je bilo postavlje- no vprašanje, ali je bila leta 1980 v Mariboru kot industrijskem, dela- vskem mestu v ozadju ideje o novi prireditvi, namenjeni ekologiji in umetnosti, tudi želja po izrablja- nju umetnosti kot dimne zavese, medtem ko se dejanskih problemov onesnaževanja ni zares naslavljalo. Prosenčeva je dejala, da hipoteza o dimni zavesi malce drži, a tovari- ši se tedaj tega niso zavedali. Hoteli so pokazati delavskemu človeku, da s skrbjo za mesto lahko izboljšajo ži- vljjenje. "Sem pa čutila, da so sprva vsi vedeli, kaj hočejo, nihče pa, kako bi to naredili. V Jugoslaviji in Sloveniji tedaj ekološke teme še niso bile prisotne v javnosti. Maribor si je žezel jugo- slovanske prireditve, hkrati pa se je raztopilo tudi večno kalimerovstvo Maribora do Ljubljane."

Predogled razstave s petimi umetniki

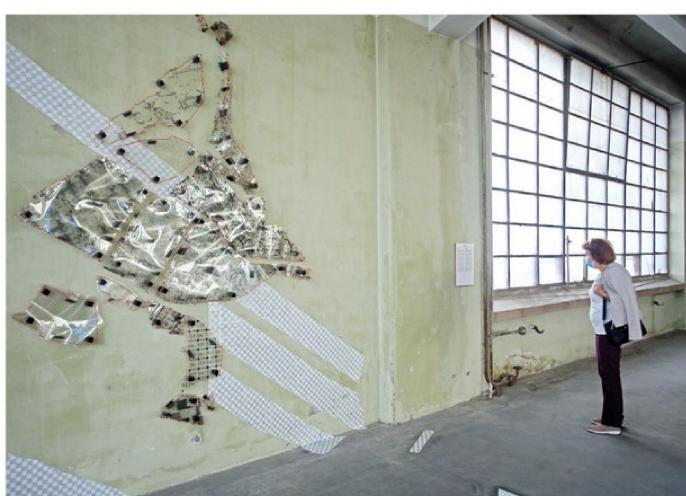
Kurator Alessandro Vincentelli je predstavil v predogledu velike razstave prihodnje leto pet projektov, film Strupi (1964) Maka Sajka in štiri nove projekte. Umetnici Kara Chin in Janja Kosi ter ScanLAB Projects so vsi v svojih delih povezani s prostori mariborske tovarne MTT, Chris Watson pa je predstavil zvočno instalacijo s posnetki islandskih vrelcev, ki jih je posnel avgusta letos. Britanka Kara Chin se predstavlja z animacijami, ki oživijo tekstilne stroje v nekdanji MTT. Britanec Chris Watson v osemkanalni zvočni instalaciji Hverir, Islandija poslušalca postavi v dinamično in sovražno okolje nad vulkanskim prelomom tektonskih plošč, ki prečijo Islandijo. ScanLAB Projects, pionirske studio, napol umetniški atelje, napol raziskovalni laboratorij, ki ga vodita umetnika/ arhitekta/ tehnologa Matthew Shaw in William Trossell, v projektu Oddaljena relikvija: Opazovanje o1 in o2 predstavlja notranjost prostorov nekdanje MTT. Povezali so se s KIBLA2LAB iz Maribora. Janja Kosi, domačinka, ki je pravkar končala postdiplomski študij na ALUO v Ljubljani, je s svojim projektom Krpanka zasnovała instalacijo v neposrednem dialogu s prostori nekdanje MTT. Stenska postavitev Krpanka je sestavljena iz izsekov prostorskih načrtov in zemljevidov, ki razkrivajo zamejitve mestnih con. Umetnica je izbrala mejne linije Maribora in specifično industrijske cone Melje in jih obrobila z rdečo nitjo. V svojem drugem projektu, naslovljenem X°Y'Z"N - A°B'C'E, je izhodiščno idejo razvila do primerjave med zemljevidi prostorov z modricami na telesu. Zaplate zanemarjene površine tako postanejo urbane modrice. Material je našla na kraju samem, na prostoru nekdanje tovarne.

Alessandro Vincentelli, umetniški vodja trienala Foto: Tadej REGENT

Meta Gabršek Prosenc in Mako Sajko
na okrogli mizi Foto: MFH

Instalacija Janje Kosi Foto: Tadej REGENT